

نزد میرزا اشرف بن میرزا حبیب‌الله د اسفهان ملاحظه کردم
۶- کتابخانه مالانصرالله معروف باخوند نصیرا در همدان
آخوند نصیرا از علمای مهم قرن یازدهم و شانزدهم میر داماد معروف
بوده افندی شرح حالات او را نوشته و گفته شنیدم که کتابهای
وی بی اندازه و تمام نسخه‌های آن گرانبها و قیمتی است و بر حواشی
آنها تعلیقات و فوایدی است که بخط خویش نگاشته در تاریخ و شعر
فارسی و انشاء هم بی نظیر بوده

۷- کتابخانه سید نورالدین جزایری در خوزستان

سید نورالدین جزایری معاصر مجلسی که از علمای مهم عصر خویش
و سرسلسله سادات جزایری در خوزستان بوده کتابخانه مهمی جمع
آوری نموده که بعد از او اولاد و احفادش آنرا تکمیل کردند
سید عبدالله بن سید نورالدین در ضمن تعریف مقام فضلی میرزا عبدالله
افندی در اجازات خطی خود گفته که افندی بر ما وارد شده و
کتابهای زیادی که از اول و آخر ناقص بوده یا اینکه مؤلفین آنها
برای والدین معلوم نبوده بایشان ارائه دادیم و نام مؤلفین آنها را
برای پدرم معلوم کرد و از وجود ایشان بسیار استفاده نمودیم ، يك
قسمتی از کتابخانه مزبوره اکنون نزد احفاد سید نورالدین مزبور
در خوزستان و بحرین و بصره باقی است

۸- کتابخانه خاندان موالی یا ال المشعخ در حویزه

که از سند ۸۱۴-۱۰۲۵ در اهواز و حویزه و غالب نقاط خوزستان
مستقلا حکومت داشته سپس استقلال آنها از بین رفته و از طرف

کتابخانه آل المشمش در حویزه کتابخانه افندی در تبریز (۵۷)

پادشاهان صفویه در آن نواحی امارت نمودند، شرح حالات ملوک و امرای این سلسله را در مجلد سوم و چهارم کتاب آثار الشیعه که بطبع رسیده نگاشتیم در هر صورت اشخاص دانشمند با فضیلت در این خاندان معروف بموالی پیدا شده اند و بجمع آوری کتاب علاقمند بوده اند از آن جمله مولی خلف بن مطلب بن حیدر که او پسر محسن بن فلاح بوده میرزا عبدالله افندی در کتاب ریاض العلماء و فرزندان مولی خلف مذکور سید علی خان در مجموعه خود می نویسد: همینکه برادر او بر وی غلبه نمود و او را نابینا ساخت مومی الیه بجمع آوری آثار علمی و ادبی پرداخته و خود مولی خلف مذکور نیز مؤلفات زیادی و دیوان شعر عربی و فارسی داشته که در شرح حالات او ذکر نمودیم پسر او سید علیخان معروف بوالی حویزه که در اواخر قرن دوازدهم هجری وفات نموده نیز از مشاهیر علماء و ادباء عصر خویش بوده و مؤلفات مختلفه زیاد دارد و کتابخانه پدرش باو منتقل شده و او بر کتابهای آن افزوده بعد از انتزاع حکومت حویزه از دست این خاندان در سنه ۱۱۱۷ این کتابخانه متلاشی شده

۹ - کتابخانه میرزا عبدالله بن عیسی بیگ تبریزی

معروف بافندی که در اوایل قرن دوازدهم وفات نموده صاحب کتاب ریاض العلماء و حیاض الفضلاء که در یک قسمت از این کتاب در حالات علماء خاصه است و در فن خود محققانه و عصری نوشته است که تا کنون نظیر آن در کتب اسلامی دیده نشده متأسفانه

این کتاب تا کنون در پرده خفاء باقی مانده و بطبع نرسیده است. از قراریکه خود مؤلف در ضمن شرح حالات خود و پدرش در کتاب مزبور مینویسد معلوم میشود که قسمت عمده زندگانی آباء و اجداد وی در تبریز و آذربایجان بوده و کتابهای زیاد داشتند چنانکه در شرح حالات علمائیکه نام آنها را میبرد و مؤلفات آنها را می شمارد میگوید: فلان کتاب در کتابخانه من بوده است. از آنجمله در ضمن شرح حال علی بن هلال محمدبن فضل از علمای قرن نهم مؤلف کتاب الانوار الجالیه نظلام الغلس من تلبیس المقتبس، کتاب المقتبس مزبور تألیف یکی از علمای عامه وردی است بر کتاب قبس الانوار در امامت از تألیفات سید بن زهره معروف در قرن هشتم.

افندی میگوید در نسخه از کتاب الانوار الجالیه نزد من موجود است و همچنین در ضمن شرح حال سید رکن الدین حسن بن شرفشاه استرآبادی میگوید از مؤلفات وی کتاب شرح القواعد التصیریة و در کتابخانه من موجود است. اما نسخه کتاب ریاض العلماء مذکور بسیار کمیاب و دو مجلد از آن فقط در کتابخانه حاج مرزا حسین نوری بوده که اخیراً آقای شیخ محمدباقر پسر مرحوم آقا نجفی اصفهانی آنها را ابتیاع کرده و نسخه همان دو مجلد نیز در کتابخانه ثقة الاسلام تبریزی در تبریز وجود داشته است.

۱۰- کتابخانه مشهد حضرت عبدالعظیم در ری

میرزا عبدالله افندی در ضمن شرح مؤلفات عبد الکاظم یا محمدکاظم ابن عبد العلی جیلانی تنکابنی معاصر شیخ بهاء الدین عاملی و سید

کتابخانه حضرت عبدالعظیم و نقیه کتابخانه‌های این عصر (۵۹)

داماد نام این کتابخانه را برده و گفته از مؤلفات وی رساله‌
انموذج العلوم است که آن را به رساله اثنی عشریه نامیده و من این
رساله را در کتابخانه مشهد عبدالعظیم در وی دیدم و آن رساله ایست
مشمول بر حل مشکلات ۱۲ علم مانند تفسیر و کلام و اصول و حدیث
و فقه و علوم عربیه و منطق و هیئت و آلهی و طبیعی و هندسا و حساب
و از این حیث به رساله اثنی عشریه نامیده شده باز هم افندی گفته
از نسخه این رساله چنین ظاهر میشود که مؤلف آن محمد کاظم ابن
عبد الملک آملی به تاریخ ۱۰۱۵ در مشهد رضا (ع) و مؤلف سابق
در عصر شاه صفوی بوده - نظر باینکه در مشهد حضرت عبدالعظیم
در ری مدرسه مهمی بوده که از جمله مدرسین آن در عصر صفویه
مولی خلیل ابن غازی قزوینی معروف که در زمان خلیفه سلطان در
آن مدرسه تدریس مینمود و نظام الدین ساروجی ساکن شهر حضرت
عبدالعظیم که از شاکرهای مهم شیخ بهاء الدین عاملی و صاحب
مؤلفات زیاد بوده احتمال کلی میرود که کتابخانه مزبوره را ابتداء
برای مدرسه مذکوره تأسیس گردیده و پس از انحلال مدرسه کتابخانه
مزبوره نیز متلاشی گشته و قسمت جزئی از کتابهای آن به خزانه
حضرت رضا (ع) که افندی ملاحظه نموده انتقال یافته سپس آن قسمت
جزئی هم متفرق شده باشد

از جمله کتابخانه های مهمه ایران در این دوره

که مورخین نام آنها را برده اند **کتابخانه امیر صدرالدین قنبرسکی** از

علمای عصر شاه طهماسب صفوی است که کتابهای آنرا بعد از وفات وی بر حسب وصیت خویش به کتابخانه شاه صفی منتقل شده و **کتابخانه غیاث الدین منصور بن امیر صدر الدین محمد دشتکی شیرازی** بانی مدرسه منصوریه در شیراز که در اواخر قرن نهم وفات نموده و **کتابخانه مرحوم شیخ بهاء الدین عاملی** که افندی در ضمن شرح حال ظهیر الدین ابراهیم بن قوام الدین حسین همدانی نام آنرا برده و **کتابخانه میر محمد باقر معروف به میر داماد از اعظم علمای عصر شاه عباس صفوی و کتابخانه خاندان خوانساری در اصفهان** که مؤسس آن آقا حسین بن جمال الدین خوانساری اصفهانی متوفی ۱۰۹۸ و **کتابخانه خاندان خاتون آبادی در اصفهان** که مؤسس آن امیر اسماعیل خاتون آبادی از علمای قرن ۱۱ هجری و **کتابخانه نور الدین نوروز علی تبریزی قزوینی در قزوین** که افندی شمه از کتابهای وی در قصه ده خوارقان از اعمال تبریز ملاحظه کرده و **کتابخانه محمد بن مرتضی معروف به محسن فیض کاشانی در کاشان** سپس در اصفهان و **کتابخانه آقا رضی الدین بن محمد بن الحسن معروف به آقا رضی قزوینی صاحب کتاب لسان الخواص در شرح معانی الفاظ اصطلاحی علمی به ترتیب حروف نهجی** اهمیت این کتابخانه از مطالعه کتاب مذکور معلوم میشود و **کتابخانه مولی خلیل بن غازی قزوینی متوفی ۱۰۸۹** بانی مدرسه معروفه در قزوین و صاحب مؤلفا مهمه متنوعه

کتابخانه های ایران از بدو سلطنت قاجاریه تا عصر حاضر

از سنه ۱۲۱۱ تا ۱۳۱۳ و از ۱۳۱۳ تا حال

مقدمه

اولاً - گفته می شود، پس از انقراض دولت صفویه و ظهور دولت افشاریه و زندیه هیچ کتابخانه معروف در ایران جز کتابخانه لطفعلی خان آذر بیدگلی معاصر کریمخان زند و مؤلف کتاب آشکده در قم تاسیس نگردیده، عده که کتابهای آن در حدود هزار کتاب بوده و تا کنون يك قسمت از آن نزد احفاد ایشان موجود است زیرا که مرتبه علم و علماء در این در عصر بسیار انحطاط یافته خصوصاً در زمان دولت نادر شاه برای اینکه سیاست او چنین اقتضا داشته شوکت و ابهتی که برای علماء روحانی شیعه که در زمان صفویه در تمام بلاد ایران بوده معدوم گد و آنچه که در دست آنها از مصادر و جوه بریه و خیریه بوده بگیرد حتی اینکه بزرگان آنها را از ملقب شدن بلقب صدر الصدور و شیخ الاسلام و غیر آن منع نموده

ثانیاً - پس از ظهور دولت قاجاریه يك نهضت جدید علمی و ادبی برای شیعه در برخی از شهر های ایران خصوصاً در زمان قاجاریه پدید آمده زیرا که او شخصاً متدین و متصوف بوده و علمای مذهبی را دوست میداشت و علماء و ادباء کتابهای زیادی بنام وی تألیف نمودند مانند کتاب زبدة المعارف در اصول دین و اخلاق و معارف و کتاب نجم الهدایه اول در اصول و فروع تألیف میرزا

محمدجعفر استرآبادی و کتاب شرح نهج البلاغه فارسی تألیف میرزا باقر نواب رازی و کتاب کشف العطاء در فروع تألیف مرحوم شیخ جعفر کبیر نجفی و کتاب شاهنشاه نامه تألیف فتحعلیخان صبا و کتاب انجمن خاقان تألیف افضل خان گروسی ۱۲۷۰- مؤلفین و تألیفات در علوم قدیمه در عصر وی بسیار زیاد بوده و ذکر آنها در این رساله خارج از موضوع میباشد

فائدا - تألیفات علوم قدیمه و جدیده خاصه در مباحث طب و ریاضی و تاریخ در عصر نواده خویش ناصرالدین روبره فزونی رفته و کتابهای مهم در این دوره تدوین شده مانند کتاب شرح منظومه و کتاب اسرار الحکم تألیف ملا هادی سبزواری (۱۲۸۹) و دو رساله اسفار اربعه تألیف آقا محمد رضا قمشی اصفهانی (۱۳۰۶) و کتاب سبیل الرشاد در اثبات معاد جسمانی و تعالیک بر اسفار صدرالدین شیرازی و غیرها تألیف آقا علی زبوزی (۱۳۱۷) و کتاب تعالیک بر مشاعر و اسفار ملاصدر الدین شیرازی تألیف میرزا ابوالحسن جلوه (۱۳۱۳) و کتاب ممکن الفوائد من خوف سرایة الطاعون بالاشتداد و در رساله و نائیه حکبری و وبائیه صغری و کلیات طب تألیف محمد تقی معروف به حاجی میرزا بابا شیرازی (۱۲۸۰) و کتاب علام الامراض و کتاب دستور العلاج تألیف عبدالکریم بن اسماعیل یزدی تهرانی - و از مؤلفات گرامی این عصر در طب جدید کتاب حفظ الصحة ناصرالدین تألیف کاظم بن

محمد رشتی تهرانی فیلسوف الدوله و کتاب مطلع طب ناصری در
امراض باطنی تألیف ابوالحسن خان تهرانی و کتاب تحفه ناصری و
کتاب ناصر الملوك و چندین رساله دیگر تألیف میرزا ابوالقاسم
سلطان الحکماء - و از علماء و مؤلفین مهم کتب ریاضی در این عصر -
ملا حسین اصفهانی طهرانی معروف بجمشید ثانی مدرس مدرسه
دارالفنون (۱۲۹۳) و میرزا عبدالغفار بن ملا علی محمد نجم الدوله
و نجم الملك (۱۳۲۶) مؤلف مشهور در انواع علوم ریاضی و
جغرافی و حاج آقا قراجه داعی تبریزی مؤلف شرح اقلیدس و شرح
مجلسی و محمد حسن بن محمد علی نفرشی معروف بمنتجم اصفهانی و
محمد صادق خاتون آبادی و علیقلی میرزا اعتضاد السلطنه (۱۲۹۹)
مؤلف کتاب فلك الاماده در رد احکام منجمین و غیره - و از کتب
مهم تاریخ و جغرافی - کتاب مرآت البلدان در هفت مجلد ضخیم
در جغرافی بلاد ایران تألیف محمد حسنخان صنیع الدوله و کتاب
تتمه روضة الصفاء ناصری در سه مجلد و کتاب مجمع الفصحاء در دو مجلد
تألیف رضاقلیخان هدایت و کتاب نامه دانشوران در هفت مجلد ضخیم
از کتابهای مهم دارالترجمه و التألیف که بریاست محمد حسن خان
صنیع الدوله و عضویت محمد مهدی عبد رب آبادی و میرزا ابوالفضل
ساروجی و مولی آقا قزوینی تشکیل یافته و کتاب فارسی نامه ناصری
میرزا حسنخان طیب فحوی فارسی و کتاب جام جم در جغرافی
ایران تألیف مرحوم فرهاد میرزا پسر عباس میرزا و تألیفات دیگر که ذکر

آنها در این رساله گنجایش ندارد. و نظر باینکه بیست آوردن کتاب و تأسیس کتابخانه فرع احتیاج و توغل در تألیف بوده از این حیث کتاب و کتابخانه در ایران در این عصر رو بتزاید رفته و غالب کتابخانه هائی که امروز در ایران یافت میشود در آن عصر جمع آوری و تأسیس شده لهذا اولاً به ذکر کتابخانههای مهم این عصر میپردازیم و ثانیاً به ذکر کتابخانههای معاصر

۱ - مهمترین کتابخانه هائی که در عصر قاجاریه و نواده وی ناصر الدین شاه تأسیس شده

۱ - کتابخانه سلطنتی در طهران

اول کسی که بجمع آوری این کتاب امر داد قاجاری شاه بوده سپس ناصر الدین شاه بر کتابهای آن یکقسمت مهم از نفایس کتابهای خطی و چاپی مصور و غیر مصور افزوده بدیبهی است این کتابخانه از مختصات دربار شاهی بوده و هست و کسی بدون اجازه نمیتواند در آن داخل شود اینجانب در زمان احمد شاه با اجازه دخول و مطالعه آن کتابها الی مدت دو ماه از قرار هفته دو روز و در هر روز دو ساعت موفق و محفوظ شدم و تا بیک اندازه بتاریخ و حالات برخی از نفایس کتابهای آن اطلاع یافتیم بطور خلاصه کتابخانه مذکور بضمیمه رساله ها و جزوات متفرقه ۱۲۲۳۹ جلد کتاب دارد که ۷۴۳۲ جلد از این کتابها چاپی و ۴۸۰۷ جلد خطی است و برخی از مخطوطات آن بقلههای مشاهیر مصورین و نقاشهای هند

و چین و ایران تصویر شده و به نیکو ترین جلد مجلد گردیده در
 اواخر زمان مظفرالدین شاه يك قسمتی از نفایس کتابهای این
 کتابخانه احتلاس شده و به كمك و همدستی کتابدار وقت
 با يك نفر ارمنی که بارشاك خان لریاس معروف است
 در اروپا بفروش رسیده در مقابل ثمنی غیر معتنی به و ار آنوقت
 تا یکمدهتی دولت علیه ایران بنوسط سراء دولت های اجنبی در تهران
 کتابهای مزبوره را جستجو می کرد و بالاخره جز چند کتاب از
 آن کتابها در دست بیافته حتی اینکه اختلاس مزبور سبب شد که
 قدغن کردند کتابهای خطی هر نوع که باشد از حدود مملکت
 ایران خارج نشود از آن جمله نفاسی که تاف شده گلستان مرقع
 بتصویر های قلمی غریب و عجیب بوده و تاریخ رشیدالدین وزیر
 غازان خان مغول که معروف بجامع التواریخ یا تاریخ رشیدی
 است که در شرح حالات مغول وضع شده و آن در ۶۸ صفحه
 بزرگ با خط بیکو و دارای نقشهای غریب بوده و قیمت آنرا به
 پنجاه هزار تومان تخمین نموده اند حکومت وقت آنرا در خانه
 کتابدار کتابخانه پیدا کرده و از آنجمله تاریخ آبر شاه هندی
 است که از نسخ نا دره کتابخانه مذکوره در ۳۳۲ صفحه بزرگ
 و در این صفحات ۱۲ مجلس مصور بصورت های عجیب می باشد
 يك قسمت آن بقلم میر علی خطاط معروف تحریر یافته
 (از جمله نوادراین کتابخانه) مجلدی است که بمرقع گلشن مینامند

و معروف است که نادر شاه افشار آنرا از کتابخانه سلطان محمد شاه هندی غنیمت کرده و آن ۱۷۶ صفحه مصور و صورت‌های حیرت‌آمیز کبوترها و حیوانات هندوستان میباشد و بقلم میر علی و سلطانعلی نگاشته شده در صفحه هفتم آن بقلم و مهر و امضاء جهانگیر پسر اکبر شاه غازی به تاریخ ۱۰۱۷ نوشته شده «استاد بهزاد این مرقع را فرموده من ساخته» و بهزاد مذکور نقاش زبر دست معروف اصهبهانی می باشد که در دربار پادشاه هند صورت‌های چینی حیرت‌انگیز تصویر کرده که شهرت آنها عالم را فرا گرفته، برخی از صاحبان فن این مرقع را بسد هزار لیره قیمت کرده گویند مرقع گلستان که اختلاس شده نیکو تر و قیمت آن بیشتر بوده و در آن جمله مجموعه رشید الدین فضل الله بن ابی الخیر بن عالی الطیب میباشد و آن در یک مجلد نزرک بقلم نیکو تحریر یافته تاریخ سلخ ربیع الاول ۷۰۸ که تاریخ عصر خود مؤلف میباشد این مجموعه مشتمل است بر چهار کتاب که هر کتابی مشتمل بر چندین رساله مختلف می باشد و در هر رساله چندین فایده است. نام کتاب اول التوضیحات است که در ۱۹ رساله است در تفسیر برخی از آیات قرآنی و اخبار نبوی و جواب معارضة حجة الاسلام غزالی و بیان فضیلت علم و عقل و شماره نمودن عدده حکماء عالم. نام کتاب دوم مفتاح التفسیر است که مبتنی بر یک اصل و ذیل و مشتمل بر دیباچه در توحید و شرح حالات و اعمال مصنف مذکور و ۹ رساله است در بیان اعجاز قرآن

و اقسام مفسرین و معرفت خیر و شر و کارهای نیکو و بلندی و کوتاهی عمر و جبر و قدر و ابطال کردن تناسخ و سعادت طالع و تنبؤ برای رساله ابطال تناسخ. نام کتاب سوم السلطانیه است که آن نیز عبارت از يك اصل و ذیل و چندین فایده است در حقیقت سلطان و فضایل آن و شرح حالات حضرت پیغمبر (ص) - نام کتاب چهارم لطایف الحقایق و در آن ۱۴ رساله است در تفسیر و کلام و عرفان و آنچه مناسب آن باشد - اول کتاب نخست از این مجموعه حد و ثنای خداوندی را که اول و آخر و ظاهر و باطن او است الخ (و از جمله کتابهای این کتابخانه) کتاب صفوة الصفا او المواهب السنیة فی المناقب الصفویة تألیف اسماعیل بن متوکل بن البزاز از علمای عصر شاه اسماعیل صفوی است ، کتاب مزبور مشتمل بر چند فصل مختلف و تماماً در حالات و کرامات شیخ صفی الدین اردبیلی می باشد نسخه این کتاب در حدود ۸۰۰ صفحه تقاب و زبیری و خط نیکو است در تاریخ ۹۵۸ تحریر یافته است اول آن الحمد لله الذی تجلی لاولیائه بانواع العرفان الخ و کتاب تذکره دلگشا تألیف علی اکبر شیرازی متخلص بسمعل در احوال شعرای ایران اول آن را بشرح حالات شیخ سعدی مصلح الدین شیزاری و آخر آن را بشرح حالات خویش خاتمه داده و در این کتابخانه نسخه عالی از تاریخ حافظ ابر و معروف و تذکره هفت اقلیم تألیف امین احمد رازی است که چلی در کشف الظنون

نام آنرا برده است و در آن شمه‌ار تفسیر تبیان تالیف شیخ طوسی معروف و تفسیر محمد شاهی و ۱۶ رساله از تالیفات ۱۰۰ فضل عارف مشهور و رساله ۳ علم جنک و رساله ۳ در عام شطرنج و شرح دیوان ابی فراس از تالیفات ابن خالویه از علمای لغت در قرن چهارم و چندین شرح برای هیچ البلاغه

کمیابی نسخه های این کتابخانه غالباً رجعت یافته اند که همیشه در آنوقت فهرس مخطوطی بداشه و بدون یزید در آن نسخه های آن استفاده نمینمودند و در این کتابخانه در این کتابخانه استفاده عموم شود چنانکه کتابخانه خدیوی در مصر از مخطوطات ساطی است ولی باز فضلا و مؤلفین در تمام اوقات احیاء را در دست و استفاده از آنرا در خود کتابخانه و چه در منزل شخصی خودشان در دست . ۴ . کتابخانه مدرسه سفهسالار

که مهمترین مدارس قدیمی ایران است و بانی آن مرحوم حاجی میرزا میرزا حسین خان مشیر الدوله و سپهسالار میباشد این کتابخانه مشتمل است بر چهار هزار مجلد تقریباً که قسمت عمده آنها در ریاضی و حکمت و کلام باشد مرحوم سفهسالار یک قسمت مهمی از کتابخانه اعتضاد السلطنه علیقلی میرزا مراغه ایرا برای تکمیل آن اشیاع نموده چنانکه پشت برخی از مجلدات این کتابها بخط و مهر اعتضاد السلطنه مذکور نام و مالکیت وی برای کتاب نوشته شده

از نوادر و نفایس کتابهای این کتابخانه که ملاحظه کردیم يك مجلد از ترجمه فارسی تاریخ قم که عربی نگاشته شده مؤلف نسخه عربی آن حسن بن محمد بن حسن بن ثابت شیبانی است که بر حسب فرموده صاحب بن عباد وزیر فخر الدوله بویه سال ۳۳۵ تألیف نموده مترجم آن بفارسی حسن بن علی بن حسین بن عبد الملك القمی است که بفرموده خواهر عماد الدوله محمود بن خواجه شمس الدوله محمد بن علی صفی در شهر سنه ۸۰۵ ترجمه کرده چنانکه در اول ترجمه مرقومه آنرا ذکر کرده است مجلد مذکور مشتمل بر چهار باب از بیست باب که تمام کتاب باشد مؤلف اول بشمه از مناقب وزیر صاحب بن عباد و موجباتیکه برای تألیف آن باعث شده شروع کرده سپس بیست باب کتاب را منحو فهرست ذکر نموده است و دو نسخه از کتاب تذکره هفت اقلیم تألیف امین احمد رازی در سال ۱۰۱۰ که چلبی در کشف الظنون نام آنرا برده و گفته است که آن را بر اقلیم هفت گانه مرتب کرده و اقلیم هر شهری را با آنچه در هر شهر از اعیان و اشراف قدیم و جدید بوده ذکر نموده و تنها بر وصف کردن شهرها یا طوائف اقتصار نکرده بلکه پادشاهان و علماء و مشایخ و شعرا با اشعار و آثار آنان را ذکر نموده است، یکی از این دو نسخه مشتمل بر ذکر سه اقلیم فقط بهمان ترتیبی که چلبی در کشف الظنون گفته است و آخر آن در حالات پادشاهان مصر است بتاریخ ۱۰۱۰ شعبان سال ۱۰۲۱ و نسخه دیگری از اول و آخر ناقص است و در ۶۴۸ صفحه بزرگ تحریر

شده اول آن در حالات مشاهیر قم و آخر آن در حالات شهر دکن است اول کسی را که در صفحه اول ذکر کرده امیر اقدس شاعر معروف است - و نیز از جمله کتابهای این کتابخانه - کتاب شرح قاضی زاده موسی بن محمود رومی از علمای اوایل قرن نهم هجری بخط مرحوم شیخ بهاء الدین عاملی و کتاب تجرید البلاغه ابن میثم بحرانی از علمای قرن هفتم و صاحب شرح بهج البلاغه است و کتاب صور عبد الرحمن معروف و پنج نسخه عالی از کتاب تحریر المجسطی و شرح تذکرة نیشابوری و شرح تذکرة بیدرجنندی و کتابی در علم بیرنگ و طلسمات و کتابهای دیگری است که ذکر آنها در اینجا کنجایش ندارد

۴- کتابخانه مدرسه مروی

بانی این مدرسه مرحوم محمد حسن خان معروف بخان مروی و کتابخانه دارد که مشتمل است بر دو هزار مجلد تقریباً از کتابهای فرقه شیعه در علوم دینی و ملی میان آنها چندین کتاب خطی نادر الوجود در علوم ریاضی و ادبی پیدا میشود، بهترین کتابی که بنظر ما رسیده است از کتابهای خطی آن کتاب مقایسه اللغة تألیف ابوالعسین احمد بن فارس لغوی معروف است که در اوائل قرن چهارم بوده این کتاب در ۶۰۰ صفحه بزرگ با خط ریز تحریر یافته است اول آن الحمد لله و به نستین و صلی الله علی محمد و آله اجمعین حمداً اقول و به التوفیق ان اللغة العرب مقایسه صحیحة و اصولاً تنفرع منها فروع الخ چنانکه در

دیباچه این کتاب ذکر کرده است که من برای تألیف این کتاب بر چهار کتاب اعتماد کردم - کتاب العین تألیف ابی عبدالرحمن الخلیل و کتاب ابی عبیده در غریب حدیث و کتاب المنطق تألیف ابن السکیت و کتاب الجمهرة تألیف ابی بکر بن درید که هر چهار مؤلف از امامان علم لغت عربی محسوب میشوند ولی متأسفانه این نسخه گرانها غلط زیاد دارد و برخی از مطالب آن اقتاده است این نسخه را تا سه سال پیش منده در کتابخانه مذکوره ملاحظه کردم و یادم میاید که یکمرتبه نام آن را نزد سفیر مصر اولی عبدالعزیز پاشا بردم ایشان گفتند که این نسخه در مصر بسیار اهمیت دارد زیرا که در کتابخانه خدیوی و غیره وجود ندارد بعد اسرار کردند که بایستی با هم برویم بکتابخانه مذکوره این نسخه را ملاحظه کنیم ایشان یکروز معین با بنده آمده اند بکتابخانه نسخه را دیده و رفته اند و با من ابدأ در خصوص عاریه کردن یا خریداری نسخه صحبت نکردند تا اینکه یکسال بعد یکی از طلاب مد رسه نادنی ملاسبتی بمن گفت که نسخه المقاییس را سفیر مصر گرفت که در مصر فوتوگراف کند و ششصد نسخه چاپی از کتب متفرقه عوض نسخه اصلی را بکتابخانه مدرسه بدهد بدیهی است طبع و نشر نسخه مذکوره در مقابل این مقدار از نسخ سزاوار تر از نگاهداشتن آنها در کتابخانه مدرسه است و از قرار معلوم نسخه مزبوره به کتابخانه مدرسه عودت داده شده و قسمتی

از کتب مطبوعه مصر نیز به کتابخانه ارسال گردیده

۴ - کتابخانه مدرسه صدر

بانی این مدرسه میرزا شفیح صدر اعظم فتحعلیشاه بوده و کتابخانه مختصری برای آن تشکیل داده که بین کتابهای آن چندین کتاب خطی نفیس یافت میشود از جمله یکجلد از کتاب طراز اللغة تالیف سیدعلیخان مدنی شیرازی است انهم تاحرف الراء (ابر) می باشد و کتاب محبوب القلوب در تاریخ و عرفان و متفرقات تالیف قطب الدین اشکوری از علمای قرن دهم هجری و سه جلد نفیس از کتاب تهذیب شیخ طوسی و فروع کافی و اصول کافی کلینی که قیمت آنها را هزار و دو یست تومان تخمین نموده اند قسمت مهم کتابهای خطی و چاپی این کتابخانه در زمان تولیت مرحوم حجة الاسلام اخوندملا عبدالرسول برای این مدرسه جمع آوری شده است

۵ - کتابخانه علیقی میرزا اعتضاد السلطنه

وزیر اول معارف ایران و صاحب کتاب شرح آثار الباقیه ای ربیعان بیرونی و غیره که در سنه ۱۲۹۹ و قات نموده بعد از فوت ایشان میرزا حسینخان سپهسالار قسمت مهم این کتابخانه را برای کتابخانه مدرسه قاصری جدید سابق الذکر اتیاع نموده چنانکه پشت برخی از کتابهای آن مرحوم اعتضاد السلطنه بخط خود مالکیت خویش را برای آن کتاب مرقوم داشته

کتابخانه فرهاد میرزا و کتابخانه منجم اسی و کتابخانه برغانی (۷۳)

۶ - کتابخانه فرهاد میرزا معتمد الدوله

که در سنه ۱۳۰۵ وفات نموده معتمد الدوله مذکور از علماء و مؤلفین عصر خویش بوده و بجمع آوری کتاب علاقه تامه داشته و در برخی از آن ها تعلیقات و اضافاتی بنام خود نگاشته مانند کتاب وفیات الاعیان قاضی بن خلکان که در سنه ۱۲۸۴ در مجلد در ایران بطبع رسیده و کتاب تاریخ کربله مستوفی که ادوار درون در مقدمه آن مینویسد « بن نسخه در سنه ۸۵۷ هجری استنساخ شده و سابقاً متعلق مکتابخانه مرحوم شاه زاده معتمد الدوله حاجی فرهاد میرزا بوده است و بخط خود آن مرحوم بعضی ایضاحات در حواشی کتاب دیده میشود و توسط حاجی میرزا عبدالحسین کاتب، لقب نو حیدر الملک را بر آن کتابخانه آورده الخ

۷ - کتابخانه محمد حسن بن محمد علی تفرشی

معروف بمنجم اسی در اسفهان که در سنه ۱۲۹۸ وفات نموده از قرار معلوم غالب کتابهای این کتابخانه در علم نجوم و ریاضی بوده و از جمله نسخهای گرانمای آن کتاب زنج سمرقندی بوده که سید محمد باقر بن محمد حسین منجم اسفهرانی در قرن سیزدهم هجری در کتاب ریج اسفهان از آن نقل نموده است

۸ - کتابخانه ملا محمد صالح بن محمد فرشته معروف ببرغانی

پدر قره‌المنین داعیه فرقه بابیه در قزوین، ملا محمد صالح مذکور از بزرگان علماء و مؤلفین قرن سیزدهم هجری بوده از جمله مؤلفات

مهمه او کتاب بحر العرفان فی تفسیر القرآن است که در پانزده مجلد بزرگ تحریر شده و کتابخانه بسیار عالی داشته که مشتمل بر انواع کتب خطی و چاپی بوده پیش از وفات کتابهای آنرا تماماً بر قارئین وقف عام نموده است

۹. کتابخانه مرحوم امام جمعه در کرمانشاهان

این کتابخانه را ایدران آقای امام جمعه فعلی که از اولاد و احفاد مرحوم آقا باقر بهبهانی بودند جمع آوری کردند و کتابهایی در انواع علوم و فنون در آن موجود است و نظر باینکه من مدتی در کرمانشاه اقامت نمودم و در آن کتابخانه منزل داشتم و کتابهای آن را تماماً ملاحظه کرده غالب آنها کمیاب ولی در علم حدیث و فقه و اصول دین نگاشته شده است از کتابهای معتبر این کتابخانه در تاریخ مجلد هیجدهم از کتاب الوافی بالوفیات تألیف صلاح الدین احمد بن امی الصفا خلیل بن ابیک الصفدی صاحب شرح لامیه المعجم میباشد که در پنجاه جلد نگاشته است و در آنها شرح حالات تمام علماء و بزرگان اسلام تا اواخر عصر خود که قرن هشتم باشد جمع آوری نموده مجلد اول این کتاب بحرف المیم و نام حضرت محمد بن عبدالله (ص) شروع میشود از فراری که در مجله المقتبس که در شام صادر میشود و محرر آن وزیر معارف شام عماد کرد علی است مینویسد که در تمام کتابخانه های اروپا فقط سه مجلد از این کتب پیدا شده و بسیار در عالم تاریخ اهمیت دارد، اول این مجلد بشرح حال علی بن الحسین بن هند و ابی الفرج معروف بابن الدرهم

شروع میشود و خط و کاغذ نسخه معلوم است که در حدود عصر مؤلف نوشته شده در پشت آن این عبارت تحریر یافته (ملکه فقر الخلق الی رحمة ربه ابوالوفان عمر العری سال ۱۰۶۶ مع الجراء الاخر ۴۰. کتابخانه مرحوم شیخ عبدالحسین

بالاخیانی در خراسان عدة کتابهای این کتابخانه بدو هزار مجلد تقریباً میرسد و از نوادر نسخ آن کتاب الدر المنلوک فی حالات الایماء والاصیاء و الخلقاء و الملوک بخط مؤلف خود احمد بن حسن بن حر عالی است از علماء او آخر قرن دوازدهم هجری است. نام کتاب کاشف است از موضوع آن که در تاریخ است و در دیباجة آن نوشته شده که مبتنی بر یک مقدمه و هشت رکن و یک خاتمه است و کتاب تفسیر نور الانوار و مصباح الاسرار تألیف سید محمد بن محمد تقی معروف برضی الدین حسینی چنانکه در دیباجة آن تصریح نموده، این کتاب از کتابهای جامع در تفسیر میباشد که میشود از آن مستغنی شد من در مجلد نزرک از آن ملاحظه نمودم. مجلد اول در تفسیر سوره بقره و مجلد دوم در تفسیر سوره الکهف تا آخر سوره فاطر و مؤلف آن از بزرگان علماء امامیه در اوائل قرن دوازدهم بوده و مؤلفات زیاد دارد که ما در باب خود آنها را ذکر نمودیم و در این کتابخانه کتابهای دیگری وجود دارد که بعلم فقه و حدیث و اصول دین و بخطوط مؤلفین نگاشته شده است اکنون کتابهای این کتابخانه از جمله کتابهای کتابخانه آقای حاج حسین اقامتک محسوب میشود زیرا که ایشان از ورثه

مرحوم شیخ عبدالحسین خریداری نموده اند چنانکه ذکر آن می آید
و از جمله کتابخانه های مهم ایران در این عصر
 کتابخانه سید محمدباقر مدرس در خراسان و کتابخانه طبس که
 دارای هشت هزار جلد کتاب تقریباً بوده و قسمت مهم آن در سال
 ۱۳۲۹ بدست اب حسین کاشی و دانش سوخته شده و کتابخانه
 سید محمدباقر خراسانی مؤلف کتاب وضو الجذات در اصفهان
 ۸۱۰۰ کتاب قسمت آن را در خانه مرحوم مجلسی بوده و کتابخانه
 مدرسه چهار باغ اصفهان را در دوین کتابخانه آئینه منقلاسی
 شده و کتابخانه مرحوم محمد محمد صفحی نیز در آن بن خندان از
 قدر لایحه جمع آوری نموده بود و جزو تر (۱۰۰۰) کتاب بود که در آنجا
 ورنه در کتابهای آن دست اندازی کنند علی معذک کثون از
 که بکتابهای آن نیز چندی معتبر اذقی به بود

و کتابخانه رکن الدوله محمد تقی میرزا که عمده کتابهای آن
 سه و زیاد بوده و کتابخانه حاج محمدباقر خان ظهیر الدوله و
 کتابخانه مرحوم میر الممالک و کتابخانه مدرس محمد علیخان
 قوام الدوله و کتابخانه میرزا ابو الحسن جلوه که برخی از کتابهای
 آن کتابخانه حالیه مجلس ملی انتقال یافته و کتابخانه میرزا محمد
 تقی لسان لملک معروف به سپهر صاحب ناسخ التهار بیخ که بعد از
 وفات ایشان متفرق گردیده و قسمتی از آن به پسر وی مرحوم عباس
 خلیخان سپهر دوم انتقال یافته و کتابها آن را که حقیر ملاحظه

کتاب آثار العجم تألیف فرصت شیرازی و کتاب فرهنگ و پزشکی
 نامه مرحوم ناظم الاطباء کرمانی و کتاب تاریخ بیداری ایران ناظم الاسلام
 کرمانی و رسائل ملکم خان و تاریخ گزیده ترجمه فریدون ملکم و
 کتاب جلدین احمد و مسائل الحساب و مسائل المحسنین تألیف
 طالبوف و کتاب تاریخ نادر شاه و تاریخ سیاست انگلیس در ایران
 تألیف مرحوم نصیر الدوله بدر و کتاب ایران باستان تألیف علامه
 محترم آقای مشیرالدوله و کتاب مجموعه معاهدات ایران با دول اروپا
 قاسم ۱۲۹۰ تقریباً تألیف آقای مؤمن الملک که خود معظم له
 نیز از مفاخر و اشخاص تاریخی ایران میباشد و کتاب تاریخ ایران و کتاب
 حقوق اساسی و کتاب حکمت سقراط و غیرها تألیف و ترجمه فاضل
 گرامی ابن عصر آقای میرزا محمدعلیخان فروغی ذکاء الملک و کتاب تاریخ
 روزنامه‌های ایران از ابتداء تا تأسیس تا کنون که پرفسور ادوارد برون آن را از
 فارسی به انگلیسی ترجمه و طبع نموده و کتاب تاریخ آذربایجان و
 تراجم مشاهیر آن و چندین رساله دیگر تألیف فاضل متبحر
 آقای میرزا محمدعلیخان تربیت و کتاب از پرویز تا چنگیز که محتوی
 بر قسمتی از تاریخ ایران بعد از اسلام و رساله تاریخ کنونی ایران و
 رساله ایران و جنگ فرنگستان و مجموعه کاوه از تألیفات فاضل معروف
 آقای تقی زاده و کتاب حقوق پارلمانی در ایران و اروپا و کاپیتولاسون و
 ایران و شرکت سهامی دز اروپا تألیف دانشمند مطلع آقای دکتر مصدق
 السلطنه و کتاب جواهر التشریح فارسی در دو مجلد و کتاب حفظ الصحه

کتابخانه آقای ملک التجار در تهران و خراسان (۷۹)

تألیف آقای میرزا علی خان اصبهانی تهرانی اعلم الدوله و کتاب دستور تعلیم الف باء و کتاب فوائد الترجمان و سه جلد در آموختن علم موسیقی و چندین مؤلف دیگر از تألیفات علامه محترم آقای مهدیقلی خان هدایت که سرلوحه تألیفات عصر حاضر میباشد مخصوصاً موسیقی فوق که مانند آن در ایران قدیم و جدید تا کنون تألیف نشده است و طبع آن عماد قریب بانجام میرسد و کتاب قواعد الفقه و تألیفات دیگر بقلم فاضل محترم آقای حاج محتشم السلطنه و چندین مجلد در حساب و هندسه و فنون ریاضیات از تألیفات فاضل گرامی آقای غلامحسینخان رهنما و از جمله تألیفات این عصر

تاریخ تمدن یونان و روم و تاریخ قرون معاصر تألیف آقای سرالله فلسفی و کتاب مطارح الانظار در شرح حالات اطباء تألیف فیلسوف الدوا، زنوزی و کتاب کشف الحیل تألیف میرزا عبدالحسین خان آیتی و کتاب فلسفه بیکو تألیف حاج میرزا حسن نیکو و کتاب اثر د علی الشیخیه تألیف شیخ حسن معروف به نادی قمی و کتاب جنگ الادویه تألیف دکتر محمود محلائی - در هر صورت مهمترین کتابهای این عصر که بنظر ما رسیده از این قرار است

کتابخانه آقای حاج حسین آقا ملک التجار در طهران و خراسان
که مهمترین کتابخانه های ایران در عصر حاضر و محتوی بر هزارها از کتب عربی و فارسی که غالب آنها خطی نفیس و مصور و نذهب و ناباب و چاپهای قدیمه اروپا و هند و مصر و ایران می باشد زیرا آنه آقای ملک علاوه بر فضائل ذاتی و معارف پروری و اقتدار ادبی و مادی که دارند مدت سی سال است که در راه جمع آوری کتب

(۸۰) کتابخانه آقای ملک التجار در تهران و خراسان

متفرقه زحمتهای بی پایان کشیدند و برخی از کتابخانه های مهم مانند کتابخانه قوام الدوله و کتابخانه حسام السلطنه و کتابخانه مرحوم شیخ عبدالحسین بالا خیابانی و قسمتی از کتابخانه مرحوم صدرالافضل و غیره را اکتیاع کردند و ضمیمه آن نمودند و نظر باینکه غالب کتابهای آنها برخی در تهران و برخی در خراسان در صندوقهای در بسته گذاشته اند تا کنون فهرست منظم و محل معین ندارد و حتی المقدور به قسمتی از نفایس آن در طهران اطلاع یافتیم و نام آنها از این قرار که ذیلا درج میکنیم

از نوادر کتابهای این کتابخانه در طب و حکمت و عرفان

مجموعه ایست مشتمل بر متجاوز از چهل رساله و کتاب از تألیفات بزرگان حکما است مانند سراج الظلمه فی طب الائمة تألیف الحسین بن بسطام بن شایور الزبای و کتاب انقولنج و مقالة حفظ الصحه و مقالات عشر و رساله قلبیه و فصول از تألیفات ابوعلی بن سیناء معروف و رساله باهیه و کتاب التجارب والکناش الساهر لمحمد بن زکریا و کتاب القرا نادین و دستور خجندی و مفتاح الطب از تألیفات ابی فرج علی بن حسین بن هندو الخ تاریخ تحریر ۱۰۸۶ بخط ابو مسلم قهبائی - و مجلد دهم از کتاب شفاء در الهیات به تاریخ اول شهر ربیع الاخر سال ۵۰۹ در بغداد و کتاب ذخیره خوارزمشاهی بتاریخ ۵ جمادی الاولی سنه ۶۷۳ و یک مجلد از قانون که در آخر آن چنین نگاشته فرغ من تحریره يوم الخميس الرابع من شهر

الله الاسم رجب شما ۹۱ • و مجلد دوم از شرح قانون تالیف قطب
الملة محمود بن مسعود شیرازی در يك جلد ضخيم كه در حدود عصر
مؤلف تحرير گردیده و در اول آن نوشته شده كه برای مؤيد خزانجی
تالیف نموده و كتاب تشریح تالیف منصور بن محمد بن احمد كه بنام میر
زاده پسر محمد بن احمد در تالیف شده مشتمل بر مقدمه و پنج مقاله و خاتمه
و پنج صورت تشریحی برای بدن انسان تاریخ تحرير هزار و پصد هجری
و مجلد مختصر از كتاب اشارات در ۱۹۲ ورق كوچك كه در حدود
عصر مؤلف تحرير كشته و نسخه سیدار نفیس از كتاب قانون به تاریخ
۶۸۰ و نسخه اصل نیزه مقابله شده و شرح تاو بحات شیخ شهاب الدین
سهروردی كه در دهم ربیع الاول سنه ۷۰۴ در مدرسه نظامیه بغداد
تحرير شده • كتاب لمعات بخطه لانا امیرك و مجموعه مشتمل بر صد
رساله مختلف از تألیفات شاه نعمه الله معروف و مجله ده دیگر
مشتمل بر پنجاه رساله از تألیفات سید علی همدانی سوفي

و ارنوادر كتب ریاضی و نجوم و الاسیر و رمل

كتاب جهان دانش در هیئت تصنیف محمد بن مسعود مسعودی
بتاریخ ۶۷۳ و كتاب الخواص در الاسیر تألیف ابی عبدالله جابر
بن حیان بتاریخ ۹۹۴ و هشت جزء در يك مجلد از كتاب البارع
در نجوم تألیف ابی بن ابی الرجال كاتب و رساله در بیان كره از
مبادی و غایات تألیف ابی علی مراکشی و كتاب جامع المبادی
والغایات تألیف شرف الدین ابی علی حسن بن علی بن عمر مراکشی

تاریخ ۱۰۷ و ترجمه کتاب برهان الکفایه تألیف علی بن محمد شریف بکری و کفایة الطلاب فی معرفة الاسطرلاب بتاریخ ۷۸۶ و زیج الف بیک بتاریخ ۸۸۶ و جامع شاهى تألیف احمد بن محمد بن عبد الخلیل سنجزی و کتاب جامع احکام بیهقی در یک جلد بزرگ و کتاب نهاية الادراک قطب الدین شیرازی بتاریخ ۴۷۴ و کتاب روضة المنجمین شاه مردان مستوفی تاریخ تحریر آن ۹۹۲ و کتاب عمدة المطالب و تحفة الراغب در ۲۲ باب مفصل در علم رمل تألیف سلطان ملک اشرف صاحب حماة که بر حسب امر وی ابو حامد محمد بن ابراهیم نمیمی مغربی آن را جمع آوری و تنظیم نمود تاریخ تحریر نسخه در حدود عصر مؤلف است و شرح تذکره نیشابوری به تاریخ ۱۰۷۲ و رساله الروضات فی العمل بربع المنتظرات و در اول آن خط کاشفی صوفی و خط علی بن الحسین کاشفی مذکور و در آخر آن خط شیخ بهائی و خط فرهاد میرزا معتمد الدوله

و از نوادر کتب تفسیر و فقه و حدیث

مجلد سوم از کتاب وسایل الشیعه که اول آن باب التجاره و آخر آن باب الودیعه بخط مؤلف حر عاملی معروف و در مجلد تفسیر قران مجید که خط آن بسیار قدیم و در دیباجه نگاشته قال الشیخ الامام الاجل العالم الزاهد المجاهد سیف الملة والدين ابو نصر احمد بن الحسن احمد الدرسي السليمانى الدورازي

فی تفسیر کلام الله مقيم ببخارا يوم التاسع فی شوال سنة ۱۹۰۹ • اول
آن ابتداء کردیم تفسیر قرآن و شرح معانی و بیان مجمل الخ
و کتاب نور الثقلین در دو مجلد ضخیم از تألیفات ابن جمعه
عروسی سحرانی از علمای قرن ۱۱ هجری و کتاب شرح منهاج
الوصول الی علم الاصول تصنیف محمد معروف به عبری صوفی ۷۴۲
و تاریخ تحریر نسخه در حدود عصر مؤلف میباشد و کتاب
الوجیز در فقه تألیف غزالی معروف بتاریخ ۵۸۴ و کتاب امالی ابی علی
الحسن بن محمد شیخ الطائفة من الحسن الطوسی بتاریخ ۱۲۸۶
و کتاب نهایت العقول فی درایة الاصول تصنیف فخرالدین
رازی و بر اول آن خط صدر الدین دشتکی شیرازی و رساله عماد
سجات العباد بخط مرحوم شیخ محمد حسن صاحب کتاب جواهر
الکلام و جزء اول از کتاب منتهی الطلب تصنیف علامه حلی
بر اول آن مهر شیخ بهائی و بر آخر آن خط ایشان است و
تاریخ ۹۸۱

و از نوادر اتمب تاریخ و رجال

مجلد اول از کتاب امل الامل و حالات علماء جبل عامل
بخط حر عاملی مؤلف کتاب مذکور بتاریخ اوایل شعبان سنة ۱۰۹۷
و کتاب عرفات العاشقین تألیف تقی اوحدی حسینی نلیانی در تاریخ
و تراجم شعراء قدیم و جدید ایران است ترتیب حروف تهجی
اول آن (عرفه) سپس اوصاف و شرح حالات رودکی و آخر آن

شرح حالات محمد یوسف کشمیری نسخه کامل این کتاب منحصراً همین نسخه است که در کتابخانه شاهجهان هندوستان بوده سپس باین کتابخانه منتقل گردیده و کتاب تقویم التواریخ ترکی تالیف حاجی خلیفه صاحب کتاب کشف الظنون بخط مؤلف مذکور و کتاب تاریخ لباکتی و تاریخ محمد بن حسن بن اسفندیار فی تاریخ طبرستان و کتاب دستور الوزراء تالیف خواند میر صاحب روضه الصفاء و کتاب ترجمه فارسی تقویم البلدان تالیف السلطان عماد الدین مترجم آن خلیفه سلطان بر حسب امر شاه صفی سنه ۱۰۵۰ و کتاب تکملة الاخبار تالیف علی زین العابدین بن عبدالؤمن معروف بخلیفه عبدی بیک از مشاهیر امرآ و مؤلفین دربار صفویه در قرن دهم هجری بوده سپس استغفاء کرده و در اردبیل مسلك درویشی و اعتزال اختیار نموده و کتاب تکملة الاخبار را بنام پریچان خانم دختر شاه طهماسب تالیف کرد و کتاب تاج الاخبار و سراج الآثار تالیف محمد حسن مستوفی شیرازی و کتاب روضات الجنات فی اوصاف مدینه اهرات و بیک جلد از تاریخ ابی الفداء معروف تا حوادث سنه ۷۲۰ که در حدود عصر مؤلف تحریر شده و بربرخی از حواشی آن مهر کتابخانه سلطان شاه رخ ثبت گردیده و کتاب تاریخ ریاض الجنه تالیف سید حسن زنوزی از علمای مهم اوایل قرن سیزدهم هجری و نسخه آن بسیار عالی و صحیح می باشد اینجانب نه سال پیش نسخه

کتابخانه ملک التجار و کتابخانه مجلس ملی (۸۵)

مذکوره را در خراسان به یاری فاضل محترم آقای میرزا طاهر متولی مسجد گوهرشاد بدست آوردم و در کتاب آثار الشیعه ازان نقل نمودم و اکنون بکتابخانه مزبوره منتقل گردیده

و از جمله نوادر متفرقه این کتابخانه

دیوان شیخ حر عاملی صاحب کتاب وسایل الشیعه و غیره بخط مؤلف و کتاب حدایق السحر فی دقائق الشعر تالیف رشید الدین محمد عمری کاتب بلخی تاریخ ۷۳۸ از قرار معلوم به نسخه مذکوره از نسخه که در کتابخانه ملی پاریس است کماثر و منقصر میباشد و کتاب الدرر الفاخره و الامثال السائره تالیف سمره اصفهانی اول ان الحمد لله رب العالمین و صلاته و سلامه علی محمد وآله اجمعین الخ و کتاب المنخل که مختصر کتاب اصلاح المنطق است و مختصر کننده ابوالقاسم الحسین بن علی معروف بوزیر مغربی میباشد و تحریر نسخه در حدود عصر وزیر مذکور نگاشته شده و کتاب شرح صد کلمه بطلیموس که بکتاب ثمره معروف است شارح احمد بن یوسف مصری مهندس نویسنده آل طولون و محرر نسخه ابوعلی حسین ابن عبدالرحمن بن صوفی رازی مشهور در بیمه شعبان سنه ۳۷۱ هجری است

۲ - کتابخانه مجلس شورای ملی

تاریخ تأسیس و تنظیم و احصائیه کتب کتابخانه مذکوره را بر حسب